

EYLÜL 2023

YANLIŞ BİLGİLENDİRME, MALİNFORMASYON VE DEZENFORMASYON ÜZERİNE BİR REHBER

Ekin Balkan, Analist, EDAM
Sinan Ülgen, Direktör, EDAM

GİRİŞ

Dezenformasyon yeni bir sorun ve olgu olmamakla birlikte, birçok farklı boyutu olan popüler bir tartışma konusu ve hatta dillere pelesenk olmuş bir kelime haline gelmiştir. Dezenformasyon hem sosyal hem de siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle dezenformasyonun etkilerini, doğasını ve buna karşı koyabilecek stratejileri anlamak için çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Dezenformasyonun toplumlara sunduğu önemli zorlukları anlamak için mevcut medya ekosistemimizin dinamiklerini ve bağlamını anlamak ve analiz etmek gerekir. Buna ek olarak, dezenformasyonu tanımlayan kriterler ve dezenformasyonu tespit etmek için geliştirilen yaklaşımlar ve çerçeveler, dezenformasyonla ilişkili zorlukları ve sorunları ele almak için politikaların benimsenmesinde önemli bileşenlerdir. Dolayısıyla, dezenformasyonla mücadele için geliştirilen politikalar, dezenformasyonu çevreleyen anlamsal tartışmalara ilişkin olarak bağlıdır. Sonuç olarak, bu çalışma dezenformasyon, etkileri, literatür ve dezenformasyonla ilgili zorlukların üstesinden gelmek için geliştirilen yaklaşımlar hakkında kapsamlı ve özlü bir genel bakış sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma 4 bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm, arka planı ve eğilimleri açıklayarak bu tartışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bilgi bozukluklarını artıran yeni dijital medya ekosisteminin temel zorluklarını ve sorunlarını tanımlamakta ve açıklamaktadır. İkinci bölüm temel olarak bir literatür taraması yapmakta ve dezenformasyonu tanımlamanın zorluklarını vurgulamak ve açıklamak için akademideki ana tartışmalara ve tartışmalara odaklanmaktadır. Bu tartışmadan yola çıkan üçüncü bölüm, kamu müdahalesi konusunu analiz etmeyi ve araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bölümde ilk olarak, dezenformasyonla mücadele için düzenleme veya belirli mekanizmaların (özellikle kamu müdahalesi) gerekliliği tartışılmaktadır. Daha sonra, kamu müdahalesinin riskleri, zorlukları ve tuzakları incelenecek ve tartışılacaktır. Dördüncü ve son bölüm ise Avrupa Birliği, NATO gibi batılı kurumlar ile Almanya, Fransa ve ABD gibi ülkelerin yaklaşımlarını karşılaştırmayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

BÖLÜM 1: DİJİTAL MEDYA EKOSİSTEMİ VE DEZENFORMASYON

Bir Mecra Olarak Dijital Medya

Ne dijitalleşme ne de dijital haber medyası ve sosyal medya platformları yeni olgular ya da trendler değildir. Bir kavram olarak dijital medya, dijital haber medyası ve sosyal medya platformlarının son derece etkili iletişim araçları olması nedeniyle kamusal ve siyasi söylemi şekillendiren kilit boyut ve unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, bilgi ekosistemini anlamak, değişiklikleri yorumlamak ve etkili çözümler belirlemek için bu alandaki eğilimleri, önemli değişiklikleri ve dinamikleri incelemek ve analiz etmek gerekmektedir. Bu çabanın önemi, ünlü iletişim kuramcısı Marshall McLuhan'ın¹ ünlü "Medium is the message" (Araç mesajın kendisidir.) sözüyle vurgulanabilir. McLuhan kitabında, her bir mecranın bilgiyi iletme ve yayma şeklinin, doğasında var olan farklılıklar nedeniyle farklı olduğunu ve sonuç olarak bunun içeriğin nasıl iletildiğini ve tüketildiğini önemli ölçüde etkilediğini savunmaktadır. Dolayısıyla, mecranın taşıdığı mesaj "insan ilişkilerine getirdiği ölçek, hız ya da model değişikliğidir."² Sonuç olarak, bir mecranın toplum üzerindeki etkisi değerlendirilirken mecranın kendine has özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, dijital medyanın etkisini analiz etmek ve tartışmak, mevcut medya ekosistemindeki yaygınlığını ve temel özelliklerini incelemeyi gerektirmektedir.

Sosyal medya platformları ve bilgi kirliliği de dahil olmak üzere dijital medyanın medya ekosistemindeki belirgin rolü ve önemli payı yeni bir eğilim değildir. Bununla birlikte, dezenformasyonla mücadele için geliştirilen politika ve stratejilerin önemini ve etkisini ifade etmek ve vurgulamak için mevcut bağlamı ve dinamikleri ana hatlarıyla belirtmek çok önemlidir. Bilgi operasyonları ve bilgi kirliliği uzun zamandır var olmakla birlikte, dijital haber medyası ve sosyal medya platformları bilgi krizinin etkisini ve potansiyel tehdidini önemli ölçüde artırmıştır. Geleneksel medyanın aksine, sosyal medya platformlarının ve dijital ortamın kendine has özellikleri nedeniyle "içeriğin artık profesyoneller tarafından yaratılmasına gerek yoktur, içerik yaratıcıları anonim olabilir, editoryal politikanın yokluğu, sınırsız yayın alanı ve son olarak tüketicilerin bilginin bekçileri ve yükselticileri olarak oynadıkları son derece hayati rol, yeni teknolojiler aracılığıyla diğer tüketicilerin de ne tüketeyeceğine karar verebilmektedir."³ Bu spesifik özellikler yanlış bilgi, dezenformasyon ve malinformasyon gibi bilgi bozukluklarının çoğalma kapasitesini önemli ölçüde artırırken, çeşitli araştırma ve analizler bilgi bolluğunun ve artan bilgi kapasitesinin halkın dikkat süresini ve bilişsel yeteneğini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır⁴. Sonuç olarak, çevrimiçi içeriğin bolluğu ve insan dikkat süresinin sınırları, tüketicinin dikkati için rekabeti yoğunlaştırmaktadır. Bu durum, farklı gündemleri ve hedefleri olan çeşitli aktörlerin bu alana katılmasını ve tüketicilerle etkileşime girmesini mümkün kılan bu dikkat ekonomisine giriş engellerinin düşük olmasıyla daha da artmaktadır. Dahası, bu dikkat ekonomisi dezenformasyonu monetize etmekte

1 Marshall McLuhan and Lewis H. Lapham, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Reprint edition (Cambridge, Mass: The MIT Press, 1994). 7.
2 Ibid 8.
3 Androniki Christopoulou, "The Information Disorder Ecosystem: A Study on the Role of Social Media, the Initiatives to Tackle Disinformation and a Systematic Literature Review of False Information Taxonomies," April 18, 2019, <https://repository.iuh.edu.gr/xmlui/handle/11544/29381>. 18.
4 Stephan Lewandowsky et al., "Technology and Democracy: Understanding the Influence of Online Technologies on Political Behaviour and Decision-Making," JRC Publications Repository, October 26, 2020, <https://doi.org/10.2760/709177>. 27.

ve onu kazançlı bir iş haline getirmektedir⁵. Ayrıca, dikkat ekonomisi ve yanlış veya yanıltıcı bilginin yayılmasıyla ilgili olarak, sosyal medya platformlarının ve algoritmalarının bu dijital medya ortamındaki rolünü de not etmek önemlidir. Bu sosyal medya platformlarının algoritmalarının birincil hedefinin kullanıcıların dikkatini çekmek ve etkileşimi artırmak olması, yanlış veya yanıltıcı bilgilerin daha hızlı ve daha etkili bir şekilde yayılmasını sağlayarak bilgi krizini derinleştirmektedir. Bu dinamik, tüketiciyi manipüle etmek amacıyla oluşturulan içeriğin ortak özellikleriyle daha da açıklanabilir. Araştırmalar, yanlış çevrimiçi içeriğin etkisinin dijital medya tarafından artırıldığını göstermektedir, çünkü yanlış çevrimiçi içerik, özellikleri nedeniyle (skandal olma, duygusal dil kullanma, olumsuz duygulara hitap etme) dikkat çekme ve katılımı artırma konusunda daha büyük bir potansiyele sahiptir⁶. Dahası, daha tartışmalı olan ve duygulara hitap ederek rasyonel davranma yetisini gölgeleyen çevrimiçi içerik, kullanıcılar arasında etkileşim yoluyla içeriğin yayılmasını kolaylaştırdığı ve etkileşim yaratmayı amaçlayan algoritmalarla desteklenebildiği için kar elde etmeyi veya geniş kitleleri etkilemeyi amaçlayan aktörlere fırsatlar sunmaktadır.⁷

Doğrulanabilir yanlış bilginin dijital ve sosyal medyada yayılmasının daha hızlı ve kolay olduğu genel olarak kabul edilse ve araştırmalarla desteklense de, bu sorunun önemini ve neden önlem alınması gerektiğini anlamak için doğruluğu teyit edilmiş bilgi ile yanlış olduğu teyit edilmiş bilginin yayılması ve etkisi arasındaki farkın ne kadar büyük ve önemli olduğunu incelemek gerekir.

Vosoughi ve diğerlerinin 2006-2017 yılları arasında Twitter’da doğru ve yanlış haberlerin (çeşitli bağımsız doğruluk kontrol kuruluşları tarafından doğrulanmış) yayılımını inceleyen kapsamlı araştırması, yanlış haberlerin yayılımının doğru haberlere kıyasla önemli ölçüde daha hızlı olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre yanlış haberler 1500 kişiye, doğru haberlerin aynı sayıda kişiye ulaşmasından 6 kat daha hızlı ulaşmakta ve bu yanlış haberler robotlar ve insanlar tarafından neredeyse aynı oranda yayılmaktadır.⁸ Bu fark siyasi haberler için daha da büyüktür. Araştırmaya göre, genel olarak yanlış, doğruya kıyasla daha fazla insana daha hızlı ulaşırken ve daha fazla retweet edilirken, “Yanlış siyasi haberler daha derin ve daha geniş bir alana yayıldı, daha fazla insana ulaştı ve diğer tüm yanlış bilgi kategorilerinden daha viral oldu. Yanlış siyasi haberler ayrıca daha derinlere daha hızlı yayılmış ve 20.000’den fazla kişiye, diğer tüm yanlış haber türlerinin 10.000 kişiye ulaştığından neredeyse üç kat daha hızlı ulaşmıştır... Diğer tüm yanlış haber kategorileri daha sığ derinliklerde biraz daha geniş bir alana yayılmış olsa da, yanlış siyasi haberler daha büyük derinliklerde daha geniş bir alana yayılmıştır; bu da daha popüler yanlış siyasi haberlerin daha geniş ve daha hızlı yayılma dinamikleri sergilediğini göstermektedir.”⁹

- 5 Camille D. Ryan et al., “Monetizing Disinformation in the Attention Economy: The Case of Genetically Modified Organisms (GMOs),” *European Management Journal* 38, no. 1 (February 1, 2020): 7-18, <https://doi.org/10.1016/j.emj.2019.11.002>. 9.
- 6 Stephan Lewandowsky et al., “Technology and Democracy: Understanding the Influence of Online Technologies on Political Behaviour and Decision-Making,” *JRC Publications Repository*, October 26, 2020, <https://doi.org/10.2760/709177>. 62-63.
- 7 Bertin Martens et al., “The Digital Transformation of News Media and the Rise of Disinformation and Fake News,” *SSRN Electronic Journal*, 2018, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3164170>. 22.
- 8 Soroush Vosoughi, Deb Roy, and Sinan Aral, “The Spread of True and False News Online,” *Science* 359, no. 6380 (March 9, 2018): 1146-51, <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>. 1146, 1148.
- 9 Ibid 1148.

Burada, bir mecra olarak sosyal medyanın toplum üzerindeki etkisinin bir başka önemli eğilimle daha da güçlendiğini belirtmek de önemlidir: yerel haberlerin düşüşü. Çevrimiçi haber tüketimine büyük geçiş ve kaynak yetersizliği nedeniyle, yerel gazetelerin çoğu dijital medyaya yatırım yapamamakta ve okuyucularının büyük bir kısmını kaybetmektedir. Ayrıca, sosyal medyanın yükselişi ve tüketicilerin sosyal medya platformlarında haberleri ücretsiz olarak tüketebilmesi, yerel gazetelerin iş modelini önemli ölçüde etkilemiş ve bu gazetelerin önemli bir kısmı azalan gelirler ve okuyucu kitlesi nedeniyle kapanmıştır.¹⁰ Yerel gazetelerin bu düşüşü, bilgi bozuklukları ve dijital medyanın olumsuz etkilerini artıran önemli bir olgudur. “Yerel haberler sivil katılım için hayati bir araçtır; FCC, yerel demokrasiyi besleyen haberlerin %85 kadarının yerel gazetelerden geldiğini bildirmiştir. Haber medyası bu yurttaşlık işlevini yerine getirmediğinde, halk kendisini etkileyen konular hakkında daha az bilgi sahibi olur ve gündem belirleme boşluğu ortaya çıkar.”¹¹

Yukarıda açıklanan yalan haberlerin çevrimiçi yayılma dinamikleri, dijital medyanın belirli özelliklerinin (giriş maliyetleri, dikkat ekonomisi, para kazanma, kullanıcılar arasında artan etkileşim, katılımı teşvik etmeyi ve dikkat çekmeyi amaçlayan algoritmalar) bilgi bozukluklarının, yani yanlış bilgi, dezenformasyon ve malinformasyonun etkisini artırdığını göstermektedir.

Toplumların Karşılaştığı Riskler ve Zorluklar

Bu bilgi bozukluklarının tanımları ve aralarındaki farklar bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Ancak, yanlış bilgi, dezenformasyon ve malinformasyon arasındaki farkları incelemeden önce, toplumun dijital medya ortamında karşılaştığı temel zorlukları ve sorunları incelemek zorunludur, çünkü ancak bu şekilde bu sorunları ele almak için harekete geçmenin gerekliliği ve dijital medya ortamını insanların hak ve özgürlüklerini ihlal etmeden etkili bir şekilde düzenlemek için bir yaklaşım geliştirirken kavramsal bir kategorizasyona duyulan ihtiyaç anlaşılabilir.

Son on yılda küresel olarak medya tüketim davranışı, medya ortamındaki değişimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Eurostat'ın 2021 verilerine göre, 16-74 yaş arası internet kullanıcılarının %72'si interneti haber sitelerini, gazeteleri veya haber dergilerini okumak için kullanmıştır. Bu rakamlar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, Almanya ve Fransa gibi geleneksel medyanın güçlü olduğu ülkelerde bile kullanıcıların %62 ve %63'ü interneti haber okumak için kullanmıştır¹². Bununla birlikte, 2022 Reuters Dijital Haber Raporu, geleneksel medyanın küresel tüketimi azalırken, çevrimiçi medya tüketiminin bu açığı kapatamadığını göstermektedir. Sonuç olarak, raporda açıklandığı üzere, çoğunluk hala haberlere bağlı kalsa bile,

10 Becca Lewis and Alice E. Marwick, “Media Manipulation and Disinformation Online,” Data & Society (Data & Society Research Institute, May 15, 2017), <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/.41>.

11 Ibid 42.

12 “Consumption of Online News Rises in Popularity,” accessed May 9, 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220824-1>.

birçok insan haberlere olan ilgisini kaybetmektedir. Rapora göre, 2017 ve 2022 yılları arasında haberlere olan genel ilgi %63'ten %51'e düşerken, güven seviyeleri de bunu takip etmiştir.¹³ Rapor, insanların haberlere olan bağlılığının azaldığını vurgularken, raporda tüketiciler için kafa karıştırıcı dijital ve sosyal medya ortamı, insanların bağlılığını azaltan ana nedenlerden biri olarak sunuluyor. Sosyal medyayı ana haber kaynağı olarak kullanan kişilerin, bir haberin doğru olup olmadığı konusunda, bilgi almak için sosyal medyayı kullanmayanlara kıyasla çok daha fazla endişe duydukları gerçeği göz önünde bulundurulduğunda¹⁴, medyadaki hızlı değişimden kaynaklanan kafa karışıklığı ve ilgisizlik, toplumların küresel çapta karşı karşıya kaldığı başlıca güncel zorluklardan yalnızca biridir. Vatandaşların gerçeği dezenformasyon ve yanlış bilgidan ayırt edememesi, seçmenlerin bilinçli kararlar vermesini engelleyerek siyasi süreci, özellikle de demokratik ülkelerdeki seçim sürecini baltalayabilirken, artan sinizm, güvenilir ve inanılır resmi kurumlara olan güveni azaltarak uzun vadeli toplumsal sorunlara yol açabilir. Dahası, dijital medya ekosisteminin zayıflıklarından faydalanarak yanlış bilginin yayılması toplumsal bölünmeleri de arttırabilir¹⁵. Bilgi bozukluklarının körüklediği bu bölünme, demokratik toplumlar için kilit bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Artan kutuplaşma nedeniyle, insanlar "daha fazla izole olmakta ve çevrimiçi ortamda paralel gerçeklikler ve anlatılarla "truth public"lere daha fazla bölünmektedir."¹⁶ Bu nedenle, dijital medya ve sosyal medya platformları, çeşitli olumsuz sosyal ve siyasi etkilere yol açan bilgi bozukluklarıyla mücadele etmek için uygun çözümlerin ve politikaların geliştirilmesi gereken yerler olarak düşünülmelidir. Ancak kapsamlı bir yaklaşım geliştirmek için enformasyon bozukluklarının uygun bir şekilde kategorize edilmesi ve sınıflandırılması gerekmektedir. Birçok araştırmacının da savunduğu gibi, kapsamlı bir sınıflandırmanın olmaması, sorunun niteliğini belirlemeyi çok daha zor hale getirmekte, bu da sorunun kökenine inen ve etkili bir şekilde ele alan etkili önlemlerin alınmasını neredeyse imkansız kılmaktadır. Ayrıca, tüm yanlış veya yanıltıcı bilgilerin zararlı ve mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak görülmesinin ifade özgürlüğüne ciddi zararlar verebileceği hesaba katılmalıdır.

13 "Digital News Report 2022," Reuters Institute for the Study of Journalism, accessed May 9 2023, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022>. p 10-11

14 Ibid 26.

15 Robin Mansell et al., *Tackling the Information Crisis: A Policy Framework for Media System Resilience*, 2019. p 11.

16 Ibid 11.

BÖLÜM 2: LİTERATÜR TARAMASI

Yukarıda bahsedilen zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, hem sivil toplumun hem de politika yapıcılarının ve özel sektörün bu çok boyutlu zorlukla mücadele etmek için terimler ve tanımlar üzerinde anlaşması ve bu terim ve tanımların hak ve özgürlükler için yeni riskler oluşturmaması büyük önem taşımaktadır. Tam da bu nedenle, bu konudaki literatür ve akademik tartışmalar çok önemli bileşenler olarak öne çıkmaktadır. Literatürde yalan haber, dijital yanlış bilgi, söylenti ve sahte haber gibi yanlış, yanıltıcı veya uydurma bilgileri tanımlamak için kullanılmış ve kullanılmakta olan birçok farklı terim ve kavram bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında sahte haber terimi, kamusal tartışmalarda yaygın olarak kullanılan ve istismar edilen bir terim olarak diğerlerine kıyasla öne çıkmaktadır.¹⁷

Bir terim olarak “Sahte Haber”: Ne anlama geliyor?

Sahte haberleri akademik bağlamda incelemeye odaklanan çalışmalar olsa da, sahte haber teriminin sorunlu olarak görülmesinin ve genellikle akademik bağlamda kullanımından kaçınılmasının iki ana nedeni vardır. İlk olarak, sahte haber terimi çok geniştir. Muhabirler tarafından yapılan dürüst hatalardan partizan siyasi söylemlere ve demokratik ülkelerin siyasi süreçlerini baltalayan ve müdahale eden yabancı aktörlere kadar pek çok farklı bilgi türü için kullanıldığından kesin ve nüanslı bir analiz için uygun değildir¹⁸. Reuters Enstitüsü tarafından yürütülen araştırma, sahte haber teriminin halkın gözünde genellikle kötü gazetecilik, siyasi aktörlerin propagandası, reklamlar ve sponsorlu çevrimiçi içerikle ilişkilendirildiğini göstermektedir¹⁹. Dahası, sahte haber bir terim olarak son derece politize olmuş durumdadır. Ethan Zuckerman'ın 2017'de belirttiği gibi, sahte haberler muğlak bir terim olmasının yanı sıra, Trump tarafından siyasi gündemini ilerletmek için etkili bir araç olarak kullanılmıştır²⁰. Buna ek olarak, terimin siyasallaşması Trump ve yönetimiyle sınırlı kalmamaktadır. Sahte haber farklı ülkelerdeki pek çok siyasetçi tarafından bir moda sözcük olarak benimseniyor ve “bu şekilde, güçlülerin özgür basını baskı altına alabileceği, kısıtlayabileceği, zayıflatabileceği ve atlatabileceği bir mekanizma haline geliyor.”²¹. Sonuç olarak, yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü, hem literatür hem de AB ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar sahte haberi bir terim olarak kullanmaktan kaçınmakta ve bilgi bozukluklarını tanımlamak için nispeten daha net ve kesin tanımlar ve kategorizasyonlar kullanmaktadır.

17 Eleni Kapantai et al., “A Systematic Literature Review on Disinformation: Toward a Unified Taxonomical Framework,” *New Media & Society*, September 20, 2020, <https://doi.org/10.1177/1461444820959296>. 2.

18 Madeleine De Cock Buning, *A Multi-Dimensional Approach to Disinformation: Report of the Independent High Level Group on Fake News and Online Disinformation* (Publications Office of the European Union, 2018), <https://doi.org/10.2759/739290>. 10.

19 “‘News You Don’t Believe’: Audience Perspectives on Fake News,” Reuters Institute for the Study of Journalism, accessed May 10, 2023, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/news-you-dont-believe-audience-perspectives-fake-news>. 2-4.

20 Ethan Zuckerman “Stop Saying ‘Fake News’. It’s Not Helping.” January 31, 2017, <https://ethanzuckerman.com/2017/01/30/stop-saying-fake-news-its-not-helping/>.

21 Claire Wardle, Hossein Derakhshan. “INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”. Council of Europe. (F-67075 Strasbourg Cedex, October 2017). 16.

Yanlış Bilgi, Dezenformasyon ve Malinformasyon

Bu makalenin konusu olan dezenformasyonun ne olduğunu ve yaygın olarak kullanılan yalan haber teriminden nasıl ayrıldığını anlamak için öncelikle literatürdeki yanlış bilgi ve malinformasyon gibi ilgili terimlerin anlam ve tanımlarının yanı sıra dezenformasyonu diğer iki terimden ayıran temel kriterlerin incelenmesi gerekmektedir.

Literatürdeki anlamsal tartışma, zarar verme niyeti ve yanlışlık olmak üzere 2 ana eksene dayanmaktadır. Bu iki kriter yanlış bilgilendirme, dezenformasyon ve malinformasyon terimlerini birbirinden ayırmaktadır.

Wardle ve Derakshan tarafından geliştirilen kavramsal çerçeveye göre yanlış bilgi: “Yanlış olan ancak zarar verme niyetiyle oluşturulmayan bilgidir.”²². Dezenformasyon: “Bir kişiye, sosyal gruba, kuruluşa veya ülkeye zarar vermek için kasıtlı olarak yaratılan ve yanlış olan bilgilerdir.”²³ ve malinformasyon: “Bir kişiye, kuruluşa veya ülkeye zarar vermek için kullanılan, gerçeğe dayanan bilgilerdir.”²⁴. Dolayısıyla, yaygın olarak kabul gören bu çerçeveye uygun olarak, dezenformasyonu yanlış bilgiden ayıran temel kriter, bilginin yayılmasının ardındaki niyettir. Yanlış bilginin yayılması sürecinde, bilgiyi paylaşan aktör, bilgiyi zarar verme niyetiyle yanlış veya yanıltıcı bilgi olarak paylaşmazken, dezenformasyon için bu eylemin kasıtlı olarak yapıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Burada önemli olan, bu tanımın bilginin yayılmasıyla ortaya çıkan etkiden bağımsız olmasıdır. Dezenformasyon gibi yanlış bilgi de yanlış veya yanıltıcıdır ve toplumsal kutuplaşmaya, manipülasyona ve çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabilir. Ancak buradaki temel ayırt edici dinamik, neden olduğu etki değil, dezenformasyonun kasıtlı olarak yanlış veya yanıltıcı olması ve zarar verme amacı taşımasıdır.

Malinformasyon ve dezenformasyon arasındaki temel farkın, bilginin içeriğinin yanlış olup olmamasında yattığı açıktır. Dezenformasyon ve malinformasyonun her ikisi de yaratılış ve yayılma amaçları bakımından bir aktöre, devlete veya kuruluşa zarar verme niyetine sahip olsalar bile, yanlış bilgi ve dezenformasyon arasındaki farkın aksine, iki terimi birbirinden ayıran gerçekle olan ilişkilerinin niteliğidir. Bu tanım çerçevesinde malinformasyon örnekleri arasında sızıntılar, bilgisayar korsanlığı ve kişisel bilgilerin yayınlanması yer almaktadır.²⁵

22 Claire Wardle, Hossein Derakhshan. “INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making”. Council of Europe. (F-67075 Strasbourg Cedex, October 2017). 20.

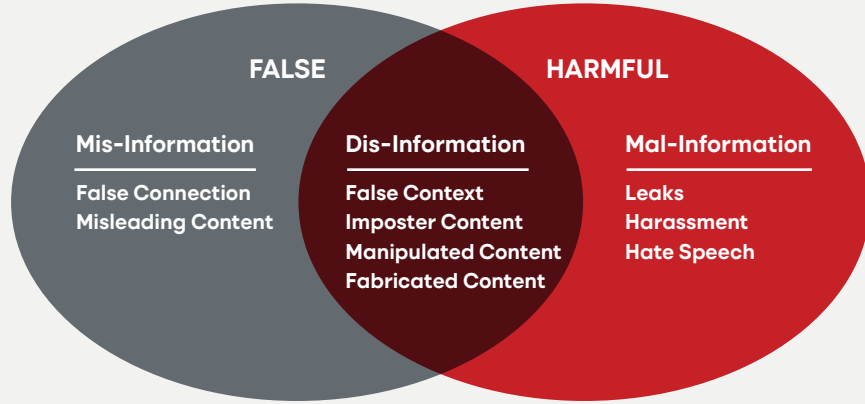
23 Ibid.

24 Ibid.

25 “Understanding Information Disorder,” First Draft, accessed May 12, 2023, <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>.

INFORMATION DISORDER

Kaynak: Claire Wardle, Hossein Derakhshan. "BİLGİ BOZUKLUĞU: Araştırma ve politika oluşturma için disiplinler arası bir çerçeveye doğru". Avrupa Konseyi. (F-67075 Strasbourg Cedex, Ekim 2017).

Dezenformasyon, malinformasyon ve yanlış bilgilendirme gibi diğer bilgi bozukluklarının kesişimi olarak kabul edilse ve yalan haber ve sorunlu bilgi gibi kavramlara göre daha sınırlı, kesin ve net bir tanıma sahip olsa da politize edilmeye açıktır ve çeşitli aktörler tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir.

Dezenformasyonu gerçeğe ve zarar verme niyetine dayalı olarak tanımlamanın eksiklikleri: Literatürdeki eleştiriler

Dezenformasyonun bu tanımının eksikliklerine odaklanan eleştiriler akademik literatürde oldukça yaygındır. Bir bilginin doğru veya yanlış olarak kesin bir şekilde nitelendirilmesinin sorunlu olduğunu, çünkü bilginin doğruluğunun her zaman objektif olarak değerlendirilemeyeceğini, çünkü bilginin insanlar tarafından algılanma ve değerlendirilme şeklinin büyük ölçüde sosyal bağlama ve sosyal olarak inşa edilen gerçekliğe bağlı olduğunu ve özneliğin bu değerlendirme süreci üzerinde büyük bir etkisi olduğunu savunmaktadırlar.²⁶ Benzer bir şekilde, bazı akademisyenler dezenformasyonun doğru ve yanlış ikileminin dışında var olabileceğini ve dezenformasyonun doğru ancak yanıltıcı bilgi olabileceğini savunmaktadır. Doğruluk ve yanlışlık kriterlerine ilişkin tartışmaların ötesinde, "zarar verme niyeti" kriteri ve bu niyetin nasıl tanımlanacağı ve anlaşılacağı da hem teoride hem de pratikte önemli bir tartışma konusudur. Karlova ve Fischer, bir ölçüt olarak eylemin arkasındaki niyete odaklanmanın sorunlarını birkaç farklı şekilde açıklamakta ve bu bağlamda insanların niyetlerini analiz etmenin zorluğuna dikkat çekmektedir. Modellerinde, dezenformasyonu üreten veya yayan aktörlerin motivasyonlarını ve niyetlerini anlamının zorluğunu vurgulamaktadırlar. Dezenformasyonun mutlaka zarar verme niyeti taşıması gerektiğini savunarak²⁷

26 Natascha A. Karlova ve Jin Ha Lee, "Notes from the Underground City of Disinformation: A Conceptual Investigation," Proceedings of the American Society for Information Science and Technology 48, no. 1 (2011): 1.

27 Natascha A. Karlova Fisher Karen E., "A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour," (Professor T.D. Wilson, 15 Mart 2013), <https://informationr.net/ir/18-1/paper573.html>.

belirtmektedirler ki; “insanlar genellikle topluluk üyeliği performansı, kültürel değerlere bağlılık gibi sosyal olarak kabul edilebilir beklentilere hizmet etmek için dezenformasyon yaparlar...”²⁸. Dolayısıyla Karlova ve Fischer tarafından geliştirilen model, niyeti bir bilinmeyen olarak sınıflandırmakta ve dezenformasyonu, altında yatan niyetten bağımsız olarak, mesajın alıcısını kasıtlı olarak aldatmayı amaçlayan bilgi olarak tanımlamaktadır. Ancak, önceki tanımlara benzer şekilde, burada dikkat edilmesi gereken nokta mesajın alıcısının kandırılıp kandırılmadığı değil, mesajın niyetinin kandırmak olup olmadığıdır.²⁹

	Information	Misinformation	Disinformation
True	Y	Y/N	Y/N
Complete	Y/N	Y/N	Y/N
Current	Y	Y/N	Y/N
Informative	Y	Y	Y
Deceptive	N	N	Y
Y=Yes; N=No; Y/N=Could be Yes and No, depending on context & time			
Table 1. A summary of features of information, misinformation, and disinformation.			

Kaynak: Natascha A. Karlova ve Karen E. Fisher (2013)

Dezenformasyonu tespit etmek ve tanımlamak için çerçeve ve yöntemlere duyulan ihtiyaç

Literatürdeki söz konusu tartışmalar, dezenformasyonun tanımında uzlaşılan alanların yanı sıra eleştirilerin yaygın olduğu ve tartışmaya açık alanların da bulunduğunu göstermektedir. Bu tartışmalar, dezenformasyonun gerek sosyal platformlar gerekse hükümetler tarafından düzenlenmesi, tespit edilmesi ve buna karşı önlem alacak politikaların geliştirilmesi için ilave mekanizmalara ve çerçevelere ihtiyaç duyulduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dezenformasyonun bu çerçeveler ve mekanizmalar olmaksızın düzenlenmeye çalışılması halinde, niyetin belirlenmesi, zararın tanımlanması ve bilginin ne zaman yanlış kabul edileceğine karar verilmesi (yukarıda tartışıldığı üzere) gibi zorluklar çeşitli aktörler tarafından manipüle ve istismar edilebilir. Bu durum sansüre yol açabilir ve ifade özgürlüğü gibi demokratik toplumlarda öncelik verilmesi gereken değerlerin altını oyabilir. Bu nedenle, bu alandaki düzenlemeler için ek çerçeveler ve mekanizmalar, özgür ve açık bir toplumun işleyişini ve insanların hak ve özgürlüklerini sağlayan ilkeleri korumak için çok önemlidir.

Dezenformasyonu Daha İyi Anlamak İçin Geliştirilen Çerçeveseler

İlk olarak Camille François tarafından ortaya atılan ABC (Actor, Behaviour, Content) çerçevesi, dezenformasyonu düzenlemek ve tespit etmek için geliştirilen önemli çerçevelerden biridir. Bu çerçeve Aktör, Davranış, İçerik olarak ³ farklı boyuta ayrılmakta ve dezenformasyonun temel özelliklerini ³ farklı alanda tanımlamaktadır. Amaç, sadece bireysel aktöre, sadece paylaşılan içeriğe ya da sadece şüpheli görülen davranışa odaklanmaktan kaynaklanabilecek sorunların önüne geçmek ve dezenformasyonun tekil bir mercekten anlaşılıp yorumlanmasının önüne geçmektir³⁰. Bu yaklaşım, kamuoyundaki tartışmaların (özellikle ABD’de) ağırlıklı olarak manipülatif aktörlerin kim olduğuna, sosyal medya platformları ve teknoloji endüstrisinin aldatıcı davranışlara, hükümetlerin ise zararlı içeriklere ve hangi içeriğin paylaşıp paylaşılamayacağına ilişkin düzenlemelere odaklandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla ABC çerçevesi, her bir boyutun farklı sonuçları olması ve dezenformasyonun tespit edilmesi ve tanımlanması için farklı disiplinlerin dahil edilmesi gerekliliği nedeniyle geliştirilmiştir³¹. Bu çerçeveyi temel alan James Pamment, dezenformasyon ABCDE’sini oluşturan Derece ve Etki bileşenlerini eklemeyi önermektedir. Bu çerçevede Derece bileşeni içeriğin dağılımına ve içeriğin ulaştığı kitleye odaklanmakta ve sorunun ciddiyetini ve ölçeğini daha iyi değerlendirmek için çerçeveye eklenmektedir.³² Etki bileşeni ise bir tehdidin neden olabileceği potansiyel zararı değerlendirmek ve belirlemek amacıyla yeni bir bileşen olarak bu çerçeveye eklenmiştir³³.

Dezenformasyon Aktörleri

Dezenformasyon genellikle hükümetlerin perspektifinden ve genel olarak güvenlik ve siyaset merceğinden analiz edildiği için, dezenformasyon aktörleri arasında yabancı aktörler (yani Rusya) öne çıkmaktadır. Ancak dezenformasyon aktörleri çok geniş bir yelpazeyi kapsamakta ve genellikle iç içe geçmiş ağlar halinde örgütlenmektedir. Bu aktörler devlet aktörleri (hükümetler ve devletle bağlantılı aktörler), kiralık şirketler, taban trolleri bir konu etrafında birleşmiş bireyler, aktivistler ve ekstremistler, tek amaçları clickbaitler, botlar ve reklamlarla yarattıkları etkileşimle kar elde etmek olan gruplar³⁴ olabilir. Bu aktörlerin bir ağ içinde birbirleriyle etkileşim halinde olduğunu ve bir dezenformasyon kampanyasının genellikle tek bir aktörle sınırlı kalmadığını unutmamak önemlidir. Dezenformasyonu belirli kanallar aracılığıyla yayan aktörlerin söylemleri ve paylaşımları, politikacılar, bireyler veya yabancı

30 Camille François. "Actors, Behaviors, Content: A Disinformation ABC Highlighting Three Vectors of Viral Deception to Guide Industry &Regulatory Responses". Transatlantic Working Group. 20 September 2019. Accessed 08.12.2022. https://science.house.gov/imo/media/doc/Francois%20Addendum%20to%20Testimony%20-%20ABC_Framework_2019_Sept_2019.pdf.

31 Camille François. "Actors, Behaviors, Content: A Disinformation ABC Highlighting Three Vectors of Viral Deception to Guide Industry &Regulatory Responses". Transatlantic Working Group. 20 September 2019. Accessed 08.12.2022. https://science.house.gov/imo/media/doc/Francois%20Addendum%20to%20Testimony%20-%20ABC_Framework_2019_Sept_2019.pdf.

32 James Pamment. "The EU's Role in the Fight Against Disinformation: Developing Policy Interventions for the 2020s". Carnegie Endowment for International Peace. 30 September 2020. Accessed 08.12.2022. <https://carnegieendowment.org/2020/09/30/eu-s-role-in-fight-against-disinformation-developing-policy-interventions-for-2020s-pub-82821>.

33 Ibid.

34 "Cutting the Funding of Disinformation: The Ad-Tech Solution". Global Disinformation Index. 01.05.2019. <https://www.disinformationindex.org/research/2019-5-1-cutting-the-funding-of-disinformation-the-ad-tech-solution/>. 6-8.

aktörler tarafından da kullanılabilir. Dezenformasyonun arkasındaki aktörler arasındaki bu ağa bağlı etkileşim planlı ve organize olabilir ancak mutlaka koordine olmak zorunda değildir ve spontane de olabilir³⁵.

Altta yatan ana motivasyonlar neler olabilir?

Dezenformasyonun ardındaki motivasyonların anlaşılması, bu olgunun daha iyi anlaşılabilmesi için hayati önem taşımaktadır. Lauren Hamm dezenformasyon kampanyalarının genel olarak 4 kategoride sınıflandırılabilmesini öne sürmektedir. Dezenformasyonun bu “yüzleri” yabancı etki operasyonları, siyasi dezenformasyon, kar amaçlı dezenformasyon ve konu bazlı dezenformasyondur³⁶. Lauren Hamm’ın da belirttiği gibi, dezenformasyon kampanyaları aracılığıyla yabancı aktörler, özellikle demokratik toplumlarda, kamusal söylemi ve seçimleri etkileyerek ülkeleri istikrarsızlaştırmayı amaçlayabilmektedir. Siyasi dezenformasyonla, politikacılar veya siyasi partiler gibi yerel aktörler, seçim dönemlerinde veya uzun vadeli hedefler doğrultusunda rakiplerine zarar vermek veya kendi söylemlerinin etkisini artırmak için dezenformasyonu bir araç olarak kullanabilir. Konu bazlı dezenformasyon, gündem olarak belirli bir konuya güçlü bir şekilde bağlı olan aktivistler, STK’lar veya aşırılık yanlıları tarafından yayılabilir³⁷. Dezenformasyonun kar elde etmek veya mali çıkarları korumak için bir araç olarak kullanılabilmesini belirtmek de bu noktada önemlidir. Kar amaçlı dezenformasyon öncelikle sosyal medyada etkileşimi artırmak ve maddi çıkar elde etmek için kullanılabilir. Ayrıca siyasi, ideolojik veya yabancı etki dezenformasyonu ile birlikte hibrit bir form da olabilir³⁸.

Dezenformasyon aktörleri tarafından kullanılan davranışların, taktiklerin ve araçların ortak özellikleri

Dezenformasyon aktörlerinin davranışlarının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi özellikle önemli ve gereklidir. Yalnızca içeriğin ya da aktörün değerlendirilmesine dayanmak ifade özgürlüğü açısından potansiyel sorunlar yaratabilmektedir. Tam da bu nedenle bir aktörün davranışlarını analiz etmek ve değerlendirmek, aktörün niyetini ve koordineli bir davranış olup olmadığını anlamak için dezenformasyonu tespit etmek ve analiz etmek için kritik öneme sahiptir³⁹. Dezenformasyon aktörleri hedeflerine ulaşmak için çok çeşitli araçlar ve taktikler kullanmaktadır. Bu davranış ve taktikler arasında dezenformasyonun yayılmasını yapay olarak artırmak için

35 Michael Hameleers, “Disinformation as a Context-Bound Phenomenon: Toward a Conceptual Clarification Integrating Actors, Intentions and Techniques of Creation and Dissemination,” *Communication Theory* 33, no. 1 (January 30, 2023): 1-10, <https://doi.org/10.1093/ct/qtac021>.

36 Lauren Hamm, “The Few Faces of Disinformation”. EU DisinfoLab. 11 May 2020. Accessed 08.12.2022. <https://www.disinfo.eu/publications/the-few-faces-of-disinformation/>.

37 Ibid.

38 Michael Hameleers, “Disinformation as a Context-Bound Phenomenon: Toward a Conceptual Clarification Integrating Actors, Intentions and Techniques of Creation and Dissemination,” *Communication Theory* 33, no. 1 (January 30, 2023): 1-10, <https://doi.org/10.1093/ct/qtac021>.

39 James Pamment, “The EU’s Role in the Fight Against Disinformation: Developing Policy Interventions for the 2020s”. Carnegie Endowment for International Peace. 30 September 2020. Accessed 08.12.2022. <https://carnegieendowment.org/2020/09/30/eu-s-role-in-fight-against-disinformation-developing-policy-interventions-for-2020s-pub-82821>.

arama motoru sonuçlarını manipüle etmek, sosyal medya platformlarında botlar kullanmak, mesajın gerçek kaynağını ve sponsorunu gizlemek, etkili aktör ve kurumların kimliğine bürünmek ve tüketici verilerini kullanarak belirli grupları spesifik olarak hedef almak yer almaktadır⁴⁰.

İçeriğin temel özellikleri nelerdir?

Dezenformasyon ve dezenformasyonla mücadeleye ilişkin tartışmalarda, içerik genellikle tartışmanın merkezinde yer alır ve dezenformasyonun aktörleriyle birlikte kamuoyunun en çok dikkatini çeken unsurlarından biridir. İnternette yayılan yanlış iddiaların ve anlatıların, yalanların, kişisel görüşlerin ve bazı gerçeklerin, insanları etkilemek ve kışkırtmak için güçlü bir duygusal dille birleştirildiği bir karışım olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu duygusal anlatılar, hedeflenen insan grubu üzerinde kafa karışıklığı, güvensizlik veya güçlü duygusal tepkiler yaratmayı amaçlayan tamamen uydurulmuş, değiştirilmiş veya bağlamından koparılmış görüntü ve videolarla birleştirilebilir⁴¹.

40 European Parliament, COLOMINA, Carme, Héctor SÁNCHEZ MARGALEF, Richard YOUNGS The impact of disinformation on democratic processes and human rights in the world. (Brussels: Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union, April 2021). 6-7.
41 UNESCO, "Balancing Act: Countering Digital Disinformation While Respecting Freedom of Expression," UNESCO, September 18, 2020, <https://en.unesco.org/publications/balanceact>.

BÖLÜM 3: DÜZENLEME VE DEZENFORMASYON

Mevcut literatürdeki dezenformasyon tanımları, bu tanımları çevreleyen tartışmalar ve dezenformasyonu diğer enformasyon bozukluklarından ayıran kriterler incelendikten ve dezenformasyonun arkasındaki aktörler, saikler, araçlar ve taktikler açıklandıktan sonra, bu bölümde dezenformasyonla mücadele yöntemlerine duyulan ihtiyaç tartışılmaktadır. Bölümde öncelikle dezenformasyonla mücadelede düzenleme ve politikaların önemi ele alınmaktadır. Ardından, bu politikaların güncel kalmasının ve mevcut ve yeni tehditlere yanıt olarak gelişmesinin demokratik toplumlar için kritik önemini açıklamaya odaklanılmaktadır. Daha sonra, kamu müdahalesi ve hükümet düzenlemelerine duyulan ihtiyaca ilişkin argümanlar tartışılmakta ve tartışma kamu müdahalesi ve hükümet düzenlemelerinin potansiyel zorlukları ve belirli riskleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Dezenformasyon, Demokrasi ve İnsan Hakları

Birinci bölümde açıklandığı üzere, dijital medyanın yapısal özellikleri ve sosyal medya platformlarının etkisi, dezenformasyon ve diğer bilgi bozukluklarının yayılma hızını önemli ölçüde artırmıştır. Buna ek olarak, dezenformasyonun hem insanların duygularına hitap eden duygusal içerikler yoluyla hem de insan psikolojisinin dinamiklerinden faydalanarak insanların görüş ve eylemlerini şekillendirmede etkili olduğu önceki bölümlerde açıklanmıştır. Bu dinamikler dezenformasyonun neden düzenlenmesi ve dezenformasyonla mücadele için politikalar geliştirilmesi gerektiğini açıklamak için gereklidir ancak yeterli değildir. Dezenformasyon, özellikle demokratik toplumlarda seçimler gibi demokratik süreçleri baltalama ve etkileme potansiyeline sahiptir; zira demokratik ülkelerde ifade özgürlüğü korunmakta ve devletin kamusal söyleme müdahalesi otoriter ülkelere kıyasla daha sınırlı olmaktadır. Dezenformasyon kampanyalarının en bilinen örnekleri arasında yer alan 2016 ABD seçimlerindeki Cambridge Analytica, Fransa'daki Macron Sızıntıları veya Almanya'daki Lisa Davası, dezenformasyonun bu ülkelerdeki demokratik süreçleri korumak için mücadele edilmesi gereken bir sorun olduğunu göstermektedir.

Düzenleme ihtiyacını daha iyi anlayabilmek için “demokratik süreç” ile ne kastedildiğini ve dezenformasyonun bu süreç üzerinde ne ölçüde etkisi olduğunu incelemek gerekir. Dezenformasyon, otoriter eğilimleri olan liderler, örgütler veya diğer aktörler için rasyonel ve bilgiye dayalı tartışmayı bastırmak ve azaltmak ve sonuç olarak söylemlerini rasyonel ve bilgiye dayalı tartışmanın hakim olduğu bir siyasi bağlamdan çıkararak daha etkili hale getirmek için kritik bir araç olarak kullanılabilir. Dahası, dezenformasyonun demokrasiyi baltaması için insanların dezenformasyon yoluyla yayılan haber ve anlatılara inanması gerekmez.

Dezenformasyon haberlerde, sosyal anlatılarda ve siyasi tartışmalarda ana akım haline geldiğinde, insanlar neye inanacaklarını ve güveneceklerini bilemezler ve sisteme karşı şüphecilikleri artar, bu da demokrasi için gerekli olan halk katılımına ve iyi bilgilendirilmiş bir seçmen kitlesine büyük bir darbe vurma potansiyeline sahiptir. Buna ek olarak, insanların ortak gerçekler üzerinde anlaşamaması, iktidardaki politikacıların hesap verilebilirliklerine zarar vermektedir ⁴².

Dezenformasyonun Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Sosyal Etkisi

Yapısal bir sorun ve demokrasiye yönelik bir tehdit olmasının yanı sıra dezenformasyon toplumdaki herkesi eşit derecede etkilememektedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik eşitsizlikler sebebiyle belirli grupların dezenformasyondan daha fazla zarar gördüğünü ve hedef alındığını veya dezenformasyonun yaygınlığının belirli grupları daha kötü etkilediğini iddia etmek mümkündür.

İlk olarak, dezenformasyon doğru ve güvenilir bilgiye erişimde eşitsizlikler yaratmaktadır; belirli gruplar hem ekonomik hem de sosyal avantajlar nedeniyle güvenilir bilgiye nispeten daha fazla erişebilirken, toplumun büyük bir kesimi dezenformasyonla yoğun bir şekilde kirlenmiş kaynaklardan haber almakta, bu da iyi bilgilendirilme ve bilgiye erişimde eşitsizlikler yaratmaktadır⁴³.

Ötekileştirilmiş topluluklar ve azınlıklar da dezenformasyona karşı daha savunmasızdır, hedef alınmakta ve dezenformasyondan etkilenmektedir. EUvsDisinfo'nun veri tabanına göre, AB'deki dezenformasyon kampanyalarının çoğu Müslümanları ve göçmenleri hedef almaktadır. Aynı zamanda, dezenformasyon yoluyla yayılan haber ve anlatılar Yahudiler ve Romanlar gibi azınlık gruplarını da hedef almakta ve halihazırda var olan sosyal gerilimler ve stereotiplerden faydalanarak bu gruplara yönelik nefret ve baskıyı artırmayı amaçlamaktadır. Dahası, dezenformasyonun bu şekilde silah olarak kullanılması sadece toplumsal kutuplaşmayı artırarak sosyal uyumu olumsuz etkilememektedir. Bazı dezenformasyon kampanyaları, Roman nüfusunu pandemi sırasında virüsün yayılmasının nedeni olarak göstererek Roman nüfusunu hedef almış, koronavirüsü Romanlarla ilişkilendirmiş ve bunun sonucunda bazı AB üye ülkelerinde Roman azınlığa yönelik ayrımcı ve kısıtlayıcı tedbirler uygulanmıştır⁴⁴. Bu analizlere dayanarak, dezenformasyonun azınlıklar ve kadınlar üzerindeki cinsiyetçi boyutu da dikkate alındığında⁴⁵, dezenformasyon toplumsal gerilimleri, çatışmaları, kutuplaşmayı ve sonuç olarak dezavantajlı gruplar üzerindeki baskıyı artırmakta ve olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla demokratik ülkelerde dezenformasyon,

42 "Disinformation and Democracy: The Home Front in the Information War," accessed May 12, 2023, <https://www.epc.eu/en/publications/Disinformation-and-democracy-The-home-front-in-the-information-war-21c294>. 4.

43 Lejla Turcilo, Mladen Obrenovic. "Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends and Their Influence on Democracy". Heinrich Böll Stiftung. August 2020.

44 "The Impact of Disinformation Campaigns about Migrants and Minority Groups in the EU | Think Tank | European Parliament," accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_IDA\(2021\)653641](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_IDA(2021)653641). 6-8.

45 Association for Progressive Communications. "Disinformation and freedom of expression". February 2021. Accessed 08.12.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/disinformation/2-Civil-society-organisations/APC-Disinformation-Submission.pdf>.

demokrasiler için yapısal bir sorun olmanın yanı sıra bir insan hakları sorunu olarak da yorumlanmalı ve dezenformasyonun düzenlenmesine ilişkin tartışmalar bu alanı da dikkate almalıdır.

Kamu Müdahalesinin Rolü, Riskler ve Zorluklar

Dezenformasyonun hem demokratik sistemler hem de toplumlar düzeyinde yarattığı zararlar ve tehditler ortadayken, hangi önlemlerin alınması gerektiği ve bu önlemleri alan aktörlerin kimler olması gerektiği sorusu cevaplanmayı beklemektedir. Bu bölümde kamu müdahalesi lehindeki argümanlar tartışılıp açıklanırken, aynı zamanda bu yaklaşımın sınırları ve kamu müdahalesinin risk ve zorlukları da incelenmektedir. Kamu müdahalesi lehindeki argümanlar genel olarak, bu bölümün ilk kısmında detaylandırılan sorunların büyük ölçekli, sistemik sorunlar olduğu, özellikle yabancı aktörlerin ülkeleri istikrarsızlaştırabileceği, genel olarak ise dezenformasyon kampanyalarının vatandaşlara zarar verebileceği ve vatandaşlarını ve demokratik süreçleri koruma görevi olan devletin bu tehditlerle mücadelede rol oynaması gerektiği önermesine dayanmaktadır. Bu argümanlar, kapsamlı ve etkili bir yaklaşımın kamu müdahalesi olmadan uygulanmasının zor olduğu gerekçesiyle desteklenmektedir. Buna ek olarak, kamu müdahalesinin gerekliliği, sosyal platformların herhangi bir denetim olmaksızın kendi başlarına aldıkları kararların yetersiz, eksik, son derece keyfi ve şeffaflıktan uzak olmasıyla açıklanmaktadır⁴⁶. Dahası, dijital medyanın ve özellikle sosyal medya platformlarının toplumsal söylem ve demokrasi için önemli bir işlevi olduğu ve bu nedenle eylem ve kararlarının artık kamusal bir boyuta sahip olduğu, çünkü kararlarının yalnızca kendi iş modellerini etkilemekle kalmayıp geniş kapsamlı etkilere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu platformların kendilerinin benimsediği düzenlemelerin ve neyin zararlı ve yanlış olup neyin olmadığı konusundaki tekellerinin, “gerçeğin hakemleri” haline gelmelerine yol açması gibi önemli bir risk de bulunmaktadır⁴⁷. Dahası, önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, platformların algoritmalarının etkileşimi artırmayı hedeflemesi ve dezenformasyon içeriğinin bu hedeflerle uyumlu olması, platformların dezenformasyonu etkin ve sistematik bir şekilde düzenlemesi hususunda bir çıkar çatışması yaratabilir.

Önceki paragraflarda özetlenen zorluklar doğrultusunda, kamu müdahalesi bu alanda şeffaf, etkili ve orantılı düzenlemeleri teşvik edebilir, sivil toplum aktörlerinin verilere erişimini ve dezenformasyonla mücadele için geliştirilen stratejilerde aktif rol oynamalarını ve katılımlarının artmasını teşvik edebilir ve dezenformasyonla mücadele için toplumda dezenformasyondan etkilenen paydaşları bir araya getirmek için gerekli bir çözüm olabilir⁴⁸.

46 Brittany Doyle, “Self-Regulation Is No Regulation—The Case for Government Oversight of Social Media Platforms,” *Indiana International & Comparative Law Review* 32, no. 1 (April 11, 2022): 97–130.

47 London School of Economics and Political Science, “Platform Responsibility,” London School of Economics and Political Science, accessed May 12, 2023, <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/truth-trust-and-technology-commission/platform-responsibility.aspx>.

48 Ben Epstein, “Why It Is So Difficult to Regulate Disinformation Online,” in *The Disinformation Age*, ed. W. Lance Bennett and Steven Livingston, 1st ed. (Cambridge University Press, 2020), 190–210, <https://doi.org/10.1017/9781108914628.008>.

Platformların etkin ve orantılı bir yaklaşım benimseyerek yukarıda bahsedilen zorlukların üstesinden gelebilmesi ve farklı paydaşları bir araya getiren bir model benimseyebilmesi için başta AB olmak üzere devletler ve kurumlar sosyal platformların özdenetim modellerini geliştirmeleri veya iyileştirmeleri yönünde taleplerini dile getirmişlerdir. Demokratik devletlerin ve kurumların platformların özdenetim modellerini geliştirmelerine yönelik talepleri kapsamlı olmakla, birçok farklı konuyu içermekle ve zaman içinde çeşitlenmekle birlikte, gerek AB'nin girişimlerinde gerekse batılı devletlerin çıkardıkları mevzuatta ortak talepler ve ilkeler bulmak mümkündür.

Bu talep ve ilkeler aşağıdaki gibidir:

- Platformların algoritmalarının içeriği nasıl teşvik ettiği veya indirgediği ve elde ettikleri verileri nasıl kullandıkları konusunda şeffaflığın artırılması. (Şeffaflık tartışması siyasi reklamlara da odaklanmaktadır.) Buradaki tartışma, siyasi reklamları hangi aktörlerin verdiği ve bu reklamların hangi grupları hedef aldığı konusunda şeffaflığın artırılmasına odaklanmaktadır.
- Platformların, dezenformasyonun platformlarında yayılmasını önlemek için daha fazla sorumluluk alması, dezenformasyonu tespit etmek ve etkili içerik denetimi için uygun yöntemlere öncelik vermesi ve bunları geliştirmesi.
- Dezenformasyonla mücadelede etkili yöntemler geliştirmek ve sivil toplumu güçlendirmek için araştırmacılar, sivil toplum ve ilgili kamu kurumlarıyla, özellikle de bağımsız doğruluk kontrol kuruluşlarıyla işbirliği ve iletişimin artırılması.

Ancak, tüm bu zorlukları ele almak için politikalar oluştururken ve stratejiler geliştirirken, kamu müdahalesinin aldığı biçimin ifade özgürlüğünü kısıtlamak gibi yeni sorunlar yaratmamasını sağlamak önemlidir.

Bu konudaki en önemli zorluklardan biri, literatür taraması bölümünde incelenen kamu zararının tanımlanması, bunun değerlendirilme yolları ve niyetin belirlenmesi gibi, bir paylaşımın dezenformasyon olarak sınıflandırılmasına ilişkin kriterlerin şeffaf, hak ve özgürlüklere saygılı bir şekilde belirlenmesidir. Dezenformasyon, kamu zararı ve kasit tanımlarındaki keyfilik, bu düzenlemelerin muğlak yapısı ve kavramın aşırı geniş tanımlanması demokratik toplumların ön koşulu olan ifade özgürlüğüne ciddi şekilde zarar verebilir, örneğin; "NATO karşıtlığı, protesto hareketleri ve yolsuzluk karşıtlığı gibi konular kesinlikle son derece siyasi ve politiktir, ancak bu üst düzeyde bakıldığında ne ölçüde dezenformasyon olarak kabul edilebilecekleri açık değildir."⁴⁹. Hükümetlerin dezenformasyonu toplum ve devlet için büyük bir güvenlik tehdidi olarak tanımlaması ve bunun verdiği meşruiyetle bazı istenmeyen siyasi görüşleri sansürlmeye ve dezenformasyonu çok sert bir şekilde yasaklamaya çalışması sadece otoriter devletler için değil demokratik toplumlar için de bir risktir. Dahası, demokratik devletlerin bu alanda çıkardığı ifade özgürlüğünü kısıtlayan aşırı kısıtlayıcı yasa ve yönetmelikler otoriter ülke

hükümetleri tarafından da benimsenebilmekte ve bu ülkelerdeki siyasi otoriteler batı demokrasilerinin benzer önlemler aldığını ileri sürerek kendi baskıcı politikalarını meşrulaştırabilmektedir. Dolayısıyla, AB, ABD, Almanya ve Fransa tarafından bu alanda atılan adımların etkisi Batı ile sınırlı olmayıp uluslararası bir boyuta sahiptir. Dezenformasyonun düzenlenmesiyle bağlantılı olarak ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar, devletin vatandaşlar üzerindeki etkisiyle sınırlı kalmayabilir, aynı zamanda devletin platformların düzenlenmesiyle ilgili olarak geliştirdiği politikalara da yansiyabilir. Sosyal medya platformlarına kamu müdahalesi yoluyla aşırı cezalandırıcı düzenlemeler getirilmesi halinde, platformlar cezalardan kaçınmak için ticari nedenlerle içerikleri üzerinde aşırı sert ve kısıtlayıcı politikalar uygulayabilir ve böylece ifade özgürlüğünü kısıtlayabilir⁵¹.

Ancak, geliştirilen ve tasarlanan yasa ve yönetmelikler sansür amaçlı olmasa bile, yine de minimize edilmesi gereken riskler taşımaktadır. Bu regülasyonlar: “sansür olarak algılanabilir, vatandaşlar arasında genel bir memnuniyetsizlik ve devlet kurumlarına karşı güven kaybı yaratabilir; bireyler eninde sonunda düzenlemeleri atlatmanın yollarını bulacaktır; ve nihayetinde, katı düzenlemelerin kullanılması muhalif sesleri engelleyebilir ve yanlış bilgilendirmeyi teşvik edebilir.”⁵².

Yukarıda analiz edilen ve değerlendirilen tüm riskler ve zorluklar, kamu müdahalesinin potansiyel faydalarının yanı sıra farklı paydaşların katılımını sağlayan, etkili düzenlemeler yaratan ve hem uluslararası hem de yerel düzeyde insanların hak ve özgürlüklerini doğrudan veya dolaylı olarak tehlikeye atmayan bir yaklaşım geliştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, platformların, hükümetin ve toplumun çıkarları birbiriyle çatışabilir. Bu nedenle, dezenformasyonu düzenlemek için kamu zararı, zarar verme niyeti ve dezenformasyonun toplum üzerindeki etkisi gibi kavram ve konuları tanımlarken sivil toplumun katılımını garanti altına almak ve aktif bir rol oynamasını sağlamak çok önemlidir.

50 justitia, “The Digital Berlin Wall – How Germany (Accidentally) Created a Prototype for Global Online Censorship – Act Two,” The Future of Free Speech, October 1, 2020, <https://futurefreespeech.com/the-digital-berlin-wall-how-germany-accidentally-created-a-prototype-for-global-online-censorship-act-two/>.

51 “Germany: Flawed Social Media Law,” Human Rights Watch, February 14, 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>.

52 Danielle Caled and Mário J. Silva, “Digital Media and Misinformation: An Outlook on Multidisciplinary Strategies against Manipulation,” Journal of Computational Social Science 5, no. 1 (May 2022): 123–59, <https://doi.org/10.1007/s42001-021-00118-8>.p. 136.

BÖLÜM 4 : DEZENFORMASYONLA MÜCADELEDE BENİMSENEN YAKLAŞIMLAR

Dezenformasyonla mücadelede kamu müdahalesinin gerekliliği ve potansiyel faydalarının yanı sıra bu müdahalelerin yarattığı riskler ve genel zorluklara ilişkin tartışmayı analiz ettikten sonra, önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Mevcut önlemler ve yaklaşımlar nelerdir? Bu soruya cevap verebilmek için bu bölüm, karşılaştırmalı bir bakış açısı sağlamak amacıyla hem demokratik hem de demokratik olmayan devletleri içeren bir dizi ülke ve uluslararası kuruluşun dezenformasyonla mücadeleye ilişkin iç politikalarını analiz etmektedir.

Avrupa Birliği

AB'nin dezenformasyona yönelik yaklaşımı ve genel stratejisi iki ana boyuttan oluşmaktadır. İlk olarak kurumlar bünyesinde geliştirilen araçlar arasında EEAS bünyesindeki EEAS Stratejik İletişim bölümü ve EEAS Stratejik İletişim Bölümü tarafından oluşturulan görev güçleri, özellikle de Doğu StratCom yer almaktadır. Bu görev güçleri AB'nin komşuluk bölgesindeki dezenformasyonla mücadele stratejisinin bir parçasıdır. Esas olarak Rusya'nın AB seçimlerine müdahalesine odaklanan bu görev güçleri, dezenformasyonun tespit edilmesi ve dezenformasyonla mücadele edilmesinin yanı sıra dezenformasyona karşı toplumsal direncin güçlendirilmesinden sorumludur⁵³. Ayrıca, 2019'daki AB seçimlerinden önce kurulan Hızlı Uyarı Sistemi, "bilgi paylaşımını kolaylaştırmayı, dezenformasyonu gerçek zamanlı olarak ortaya çıkarmayı ve G-7 Hızlı Müdahale Mekanizması ve NATO tarafından yürütülen diğer çok taraflı çabalarla koordinasyon sağlamayı" amaçlamaktadır⁵⁴. Bu bilgiler ışığında, AB'nin dezenformasyona yönelik yaklaşımının ağırlıklı olarak siyasi ve seçim süreçlerine odaklandığı ve Rus dezenformasyonu ve dezenformasyonun dış müdahale boyutuyla mücadeleye özel bir vurgu yaptığı belirtilmelidir. Bu yaklaşım, EEAS'nin Yabancı Bilgi Manipülasyonu (AB'nin yeni moda sözcüğü) hakkındaki, özellikle Çin ve Rusya kaynaklı Yabancı Bilgi Manipülasyonuna odaklanan son tehdit raporunda da yansıtılmaktadır.⁵⁵

İkinci olarak, AB tarafından dezenformasyonla mücadelede kullanılan başlıca yasal araçlar arasında AB Uygulama Kuralları, Dijital Hizmetler Yasası ve Dijital Medya Yasası yer almaktadır. AB Uygulama Kuralları, sosyal platformları ve büyük dijital medya şirketlerini gönüllü olarak işbirliği yapmaya ve ortak önlemler ve çözümler benimsemeye teşvik eden dezenformasyona ilişkin ilk öz düzenleme mevzuatıdır⁵⁶. AB Uygulama Kuralları'nı Dijital Hizmetler Yasası (DSA) ve Dijital Piyasalar Yasası (DMA) takip etmektedir. DSA ve DMA ile AB'nin dijital medyaya ve özellikle de

53 "The Impact of Disinformation on Democratic Processes and Human Rights in the World | Think Tank | European Parliament," accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2021\)653635](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2021)653635). 31-32

54 Ibid 32.

55 EUvsDisinfo, "1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats: Towards a Framework for Networked Defence," EUvsDisinfo, February 7, 2023, <https://euvsdisinfo.eu/1st-eeas-report-on-foreign-information-manipulation-and-interference-threats-towards-a-framework-for-networked-defence/>.

56 Brooke Tanner, "EU Code of Practice on Disinformation," Brookings (blog), August 5, 2022, <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2022/08/05/eu-code-of-practice-on-disinformation/>.

sosyal platformlardaki dezenformasyonla mücadeleye yaklaşımı, özdenetimden ve özdüzenlemeden ortak düzenleme yaklaşımına doğru kaymaktadır⁵⁷. DMA, Avrupa Komisyonu tarafından kapı bekçileri “gatekeeper” olarak tanımlanan belirli çevrimiçi platformlar için yeni kurallar getirirken⁵⁸, DSA, aracı olarak hareket eden dijital hizmetlere şeffaflık önlemleri, çevrimiçi platformlarda hedefli reklam yasakları, araştırmacıların verilere erişimine izin veren hükümler, herhangi bir platformda reşit olmayanların korunmasına yönelik yükümlülükler gibi yeni yükümlülükler getirmektedir⁵⁹.

NATO

NATO, askeri ve siyasi bir ittifak olarak üstlendiği rol doğrultusunda, dezenformasyonu toplumlara istikrarsızlaştırmayı ve zayıflatmayı amaçlayan hibrid tehditlerin bir bileşeni olarak sınıflandırmaktadır⁶⁰. Dahası, Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği sağlama ve barışı koruma rolüne sahip bir ittifak olarak NATO, ağırlıklı olarak Rus dezenformasyonu ile ilgilenmektedir. Çin bu alanda önemli bir aktör olarak ortaya çıkmış olsa da, NATO’nun sözlüğünde dezenformasyon bir “Rus belası” olarak nitelendirilmektedir ve NATO perspektifinden ana tehdit ve rakip Rusya’dır⁶¹.

Geçtiğimiz yıllarda NATO, hem çeşitli mekanizmaların hem de eylem planlarının geliştirilmesi yoluyla farklı müttefik girişimlerini bir araya getirmeyi amaçlamıştır. NATO’nun dezenformasyonla mücadele stratejisi, çeşitli komiteler aracılığıyla Rusya’nın ve diğer dezenformasyon faaliyetlerinin düzenli olarak değerlendirilmesini ve dezenformasyonun sivil özgürlükler ve güvenlik açısından yaratabileceği sorunlar ve tehditler konusunda bilgi paylaşımını ve bu alanda AB ile kurumsal işbirliğine özel bir vurgu yapılmasını içermektedir⁶². Ayrıca, Riga’daki NATO StratCom Mükemmeliyet Merkezi bilgi manipülasyonu konusuna odaklanmakta ve bu konuda araştırmalar yapmakta, bu alandaki doktrin ve analizlere katkıda bulunmakta ve Rusya’nın NATO’ya karşı yürüttüğü etki operasyonlarını incelemektedir⁶³. Ayrıca NATO dezenformasyon savaş oyunları düzenlemekte ve bunlara katılmaktadır⁶⁴.

Batılı devlet ve kurumların yaklaşımının aksine, Çin ve Rusya gibi otoriter devletler dezenformasyona yönelik politika ve yaklaşımlarında demokratik devletlerden farklılık göstermektedir. Bu bölümde Almanya, Fransa ve ABD’nin yaklaşımları ve girişimleri incelendikten sonra Çin ve Rusya’nın yaklaşımları kısaca özetlenmektedir.

- 57 “Disinformation and Propaganda: Impact on the Functioning of the Rule of Law and Democratic Processes in the EU and Its Member States - 2021 Update | Think Tank | European Parliament,” accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2021\)653633_40-41](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2021)653633_40-41).
- 58 “The Digital Markets Act: Ensuring Fair and Open Digital Markets,” accessed May 12, 2023, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-markets-act-ensuring-fair-and-open-digital-markets_en.
- 59 “Questions and Answers: Digital Services Act,” Text, European Commission - European Commission, accessed May 12, 2023, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2348.
- 60 NATO, “NATO’s Response to Hybrid Threats,” NATO, accessed May 12, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.
- 61 Akin Ünver and Ahmet Kurnaz, “Securitization of Disinformation in NATO’s Lexicon: A Computational Text Analysis,” *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, May 6, 2022, <https://doi.org/10.20991/allazimuth.1110500>. 228.
- 62 “NATO and Countering Disinformation The Need for a More Proactive Approach from the Member States,” *GLOBSEC - A Global Think Tank: Ideas Shaping the World*, accessed May 12 2023, <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/nato-and-countering-disinformation-need-more-proactive-approach-member-0>.
- 63 Kathleen J. McInnis and Clementine G. Starling, “Taking Stock: Assessing Existing Alliance and Partner Efforts to Counter Political Warfare,” *The Case for a Comprehensive Approach 2.0: (Atlantic Council, 2021)*, <https://www.jstor.org/stable/resrep33400.8>. 16.
- 64 “News Media in Focus in the Third Countering Disinformation Wargame Event,” *Hybrid CoE - The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (blog)*, accessed May 12, 2023, <https://www.hybridcoe.fi/news/news-media-in-focus-in-the-third-countering-disinformation-wargame-event/>.

Almanya, Fransa ve ABD:

Almanya, sosyal platformlarda dezenformasyonu yasal olarak düzenleyen ilk ülkedir. NetzDG dünya çapında türünün ilk örneğidir ve bu alanda pek çok eleştirinin hedefi olmuştur⁶⁵. NetzDG'nin ana odağı nefret suçunu önlemek olsa da, şiddet yaratmaya yönelik nefret söylemiyle bağlantılı olduğunda dezenformasyonu da kapsamaktadır. Yasa büyük platformları hedef almakta ve bu platformlara onlara yasadışı olduğu düşünülen içerikleri kaldırmaları için 24 saat süre vermekte ve kaldırılmaması halinde para cezası öngörmektedir⁶⁶.

Para cezaları uygulayarak platformları içeriklerini değiştirmeye teşvik eden Almanya'nın NetzDG'sini takiben Fransa da dezenformasyonu regüle etmek için adımlar atmıştır. Bilgi Manipülasyonlarına Karşı Yasa, NetzDG'den farklı olarak, seçim döneminde platformlara, esas olarak dezenformasyonu önlemek için standartlar ve yükümlülükler getirmektedir. Seçim süreci dışında, yasada belirtilen nedenlerle içerikler kaldırılamamakta ve yasaklanmamaktadır. Bu mevzuattaki bir diğer farklılık ise NetzDG ceza kanunu hükümleri doğrultusunda içeriğin hızlı bir şekilde kaldırılmasını hedeflerken ve para cezası içerirken, Fransız yasası sadece seçim döneminde hakim kararıyla içeriklerin ve paylaşımların yasaklanıp kaldırılabilceğini öngörmektedir⁶⁷.

ABD'de dezenformasyonla mücadele için görevlendirilmiş Siber Güvenlik ve Altyapı Güvenliği Ajansı ve Küresel Katılım Merkezi gibi çeşitli kurumsal girişimler bulunsa da, doğrudan dezenformasyona uygulanan düzenleyici bir mevzuat veya özdenetim mekanizması bulunmamaktadır⁶⁸. AB ve AB ülkelerine kıyasla ABD'de kamu müdahalesi ve düzenleyici mekanizmaların sınırlı olması, ABD'nin kendine özgü dinamikleri ile açıklanabilir. ABD Anayasası Birinci Değişikliği ve 1996 tarihli İletişim Ahlak Yasası'nın (CDA) 230. Bölümü, medyayı düzenlemeye yönelik her türlü girişimin önündeki önemli engellerdir. İfade özgürlüğünü korumaya yönelik önemli bir hüküm olmasının yanı sıra, platformları üçüncü taraf kullanıcıların eylemlerine yönelik yasal sorumluluktan da korumaktadır. ABD'de dezenformasyonu düzenlemek için CDA'nın reforme edilmesi önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir⁶⁹. ABD'de dezenformasyonun düzenlenmesine ilişkin ikinci zorluk ise siyasi irade eksikliği ve ciddi kutuplaşmadır. ABD'de siyasetin kutuplaşması ve dezenformasyon tartışmalarının siyasallaşması, siyasetçilerin ve politika yapımcıların girişimlerine karşı güçlü bir tepki oluşmasına yol açmakta, denetimsiz halkı seçimler ve Covid-19 konusunda bilinçlendirmeye çalışan girişimler otoriterlik ve sansürle ilişkilendirilmekte ve sonuç olarak eleştirilerle karşılaşmaktadır. Güvenlik tehdidi oluşturabilecek yanlış bilgilerin tespit edilmesi ve doğru bilgilerin paylaşılması amacıyla kurulan İç Güvenlik Bakanlığı Dezenformasyon Yönetişim Kurulu'nun faaliyete geçmeden önce kapatılması bunun bir örneğidir⁷⁰.

66 "Disrupting Disinformation: A Global Snapshot of Government Initiatives". Global Disinformation Index. 29.09.2021. <https://www.disinformationindex.org/research/2021-9-29-disrupting-disinformation-a-global-snapshot-of-government-initiatives/>.

67 Kate Jones. "Online Disinformation and Political Discourse: Applying a Human Rights Framework," Chatham House - International Affairs Think Tank, November 6, 2019, <https://www.chathamhouse.org/2019/11/online-disinformation-and-political-discourse-applying-human-rights-framework>.

68 "Disrupting Disinformation: A Global Snapshot of Government Initiatives". Global Disinformation Index. 29.09.2021. <https://www.disinformationindex.org/research/2021-9-29-disrupting-disinformation-a-global-snapshot-of-government-initiatives/>.

69 Ben Epstein, "Why It Is So Difficult to Regulate Disinformation Online," in The Disinformation Age, ed. W. Lance Bennett and Steven Livingston, 1st ed. (Cambridge University Press, 2020), 190-210, <https://doi.org/10.1017/9781108914628.008>.

70 Team Evergreen, "US Disinformation Policy in Perspective: Global Disinformation Policy Database Team Releases New White Paper," GDIL | Global Disinformation Lab at UT Austin, January 23, 2023, <https://gdil.org/us-disinformation-policy/>.

Çin:

Çin'in dezenformasyona yaklaşımı, demokratik devletler ve kurumlar tarafından benimsenen yöntemlere kıyasla, yasalar ve devlet kurum ve kuruluşlarının müdahalesi yoluyla dezenformasyonun kriminalize edilmesini içermektedir. Dijital otoriterlikte altın standart olan Çin'de sosyal platformlar devletin sıkı kontrolü altındadır. Devlet, sosyal medya platformlarının kullanıcılara kayıt olurken gerçek isimlerini sormasını zorunlu kılmaktadır ve sosyal medya platformları "sosyal düzeni" ve "sosyal istikrarı" bozan mesajların yayılmasını önlemek, kaydetmek ve bunları hükümet yetkililerine bildirmekle yükümlüdür. Bu gerekliliklere uymayan platformlar para cezasından lisanslarının iptaline kadar değişen yaptırımlara maruz kalabilmektedirler⁷¹. Ayrıca 2018 yılında Çin, "söylentileri" (Çin devlet yetkilileri tarafından tercih edilen terim) yalanlamak için "Piyao" adında özel bir platform kurmuştur. Bu platformun sahte haber ve söylentileri çürütmek için paylaştığı haberlerin kaynakları doğrudan devlete ait medya, parti kontrolündeki yerel gazeteler ve çeşitli devlet kurumlarıdır. Ancak devlet kontrolü bu girişimlerle ve sosyal medya üzerindeki kontrolle sınırlı değildir. Yasal çerçeve Çin'in yaklaşım ve politikalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nda 2015 yılında yapılan Dokuzuncu Değişiklik, Çin yasalarına göre 7 yıla kadar hapisle cezalandırılabilen yalan haber yaymayı suç haline getirmiştir. Ayrıca, 2016 yılında kabul edilen Siber Güvenlik Kanunu, yine muğlak ve geniş tanımlı olan "ekonomik ve sosyal düzeni" bozan sahte haberlerin üretilmesini, yayınlanmasını ve paylaşılmasını suç haline getirmiştir⁷².

Son birkaç yıl içinde kabul edilen yeni yasalar da Çin'in internette yayınlanan ve paylaşılan içerik üzerindeki devlet kontrolünü arttıran kısıtlayıcı önlemler almaya devam ettiğini göstermektedir. Yeni bir yasaya göre, Çin Komünist Partisi tarafından yanlış bilgi veya dezenformasyon olarak değerlendirilen paylaşımlara cevap vermek, yorum yapmak ve beğenmek bile ulusal güvenliği ve kamu yararını korumak amacıyla yaptırıma tabi tutulacaktır⁷³. Çin Siber Uzay İdaresi, yeni yasanın kabul edilmesi ve siber güvenlik yasalarının güncellenmesinin ardından 2023 yılında 3 aylık bir süre içerisinde 4000 web sitesini ve 55 uygulamayı kapatmıştır⁷⁴.

Ayrıca, bu eğilimin sadece Çin ile sınırlı olmadığını da belirtmek gerekir. Freedom House'un Dijital Otoriterliğin Yükselişi başlıklı raporunda Çin'in bu yönetim modelini dünya ülkelerine alternatif bir model olarak sunduğu vurgulanmaktadır. Çin'in bu alandaki politika ve girişimlerinin diğer ülkelerle artan işbirliği yoluyla benimsenmesi ve taklit edilmesi, Çin'in kendi yönetim modelini ihraç ettiğini de gösteren önemli gelişmelerdir⁷⁵.

71 Peter Roudik et al., "Initiatives to Counter Fake News in Selected Countries: Argentina, Brazil, Canada, China, Egypt, France, Germany, Israel, Japan, Kenya, Malaysia, Nicaragua, Russia, Sweden, United Kingdom," April 1, 2019. 18..

72 Ibid 19-20.

73 Telewizja Polska S.A., "China to Further Strengthen Internet Censorship to Curb 'COVID Misinformation,'" accessed June 12, 2023, <https://tvppworld.com/64800988/china-to-further-strengthen-internet-censorship-to-curb-covid-misinformation>.

74 William Zheng, "Chinese Censor Has Shut down over 4,000 Websites and 55 Apps in 3 Months," South China Morning Post, May 2, 2023, <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3219119/just-3-months-chinas-internet-censor-has-closed-over-4000-websites-and-removed-55-apps>.

75 Adrian Shahbaz, "The Rise of Digital Authoritarianism," Freedom House, accessed June 12, 2023, <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/rise-digital-authoritarianism>.

Rusya:

Benzer bir şekilde Rusya da dijital ekosistemi üzerindeki hakimiyetini güçlendirmekte ve Çin modelini taklit etmeye çalışmaktadır. 2019'dan günümüze kadar devam eden bu süreçte Rusya, Çin'in yolunu izleyerek internet ekosistemini daha egemen hale getirmeye, Facebook, Instagram, Twitter gibi platformların etkisini azaltmaya ve Rusça uygulama mağazaları, RuTube ve RossGram gibi alternatifler yaratmaya çalıştı. Çin'in Büyük Güvenlik Duvarı'na benzer bir yaklaşım içeren bu stratejilerin hedeflerine tam olarak ulaştığını söylemek zor olsa da, Rus devletinin internet üzerindeki sansür kapasitesini ve Rusya'da yaygın olarak kullanılan platformlar üzerindeki kontrol ve etki gücünü arttırmıştır⁷⁶.

Rusya'da 2019'dan bu yana yaşanan önemli yasal gelişmeler arasında, savcıların sürece doğrudan dahil olmasına olanak tanıyan ve sahte haber yayan veya devlete saygısızlık eden kullanıcıları cezalandıran Rusya Sahte Haber Yasası başlangıç noktasıdır⁷⁷. Bu yasanın kapsadığı içeriğin "güvenilir olmayan bilgi" olarak tanımlanması⁷⁸ yasanın uygulanmasındaki yorumu açıklığının sansür ve ifade özgürlüğü açısından yaratabileceği sorunları göstermektedir. Bunu 2021 yılında yürürlüğe giren ve sosyal medya platformlarına muğlak bir şekilde tanımlanmış yasadışı içerikleri bulma ve kaldırma görevi veren sosyal medya otosansür yasası takip etmiştir. Platformlar bu çerçeveye uymadıkları takdirde para cezasından tamamen engellenmeye kadar değişen cezalarla karşı karşıya kalabileceklerdir⁷⁹. Bir diğer yeni ve önemli gelişme ise Rusya 2022 Savaş Sansürü Yasaları olarak adlandırılan iki federal yasanın kabul edilmesidir. Bu iki yasa özellikle Rus Silahlı Kuvvetleri hakkında kasıtlı olarak yanlış bilgi yayılmasını ve Rus Silahlı Kuvvetleri'nin itibarsızlaştırılmasını suç haline getirmiştir. Buna ek olarak, savaşı eleştiren kamuoyu çağrılarını da bu yasaların kapsamına girmektedir⁸⁰.

- 76 Condé Nast, "Russia Is Quietly Ramping Up Its Internet Censorship Machine," Wired UK, accessed June 12 2023, <https://www.wired.co.uk/article/russia-internet-censorship-splinternet>.
- 77 Shannon Van Sant, "Russia Criminalizes The Spread Of Online News Which 'Disrespects' The Government," NPR, March 18, 2019, sec. World, <https://www.npr.org/2019/03/18/704600310/russia-criminalizes-the-spread-of-online-news-which-disrespects-the-government>.
- 78 Ibid.
- 79 Tanya Lokot, Mariëlle Wijermars, "Russia's Social Media Self-Censorship Law Is Misguided - and the West Must Avoid Making the Same Mistake," CEPA, November 24, 2021, <https://cepa.org/article/russias-social-media-self-censorship-law-is-misguided-and-the-west-must-avoid-making-the-same-mistake/>.
- 80 Jennifer Dunham, "Understanding the Laws Relating to 'fake News' in Russia," Committee to Protect Journalists (blog), July 28, 2022, <https://cpj.org/2022/07/understanding-the-laws-relating-to-fake-news-in-russia/>.

SONUÇ

Dezenformasyon demokrasiler için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni medyanın dijitalleşmesi, platformların yaygınlaşması ve dikkat ekonomisidir; bunların hepsi de ele alınması gereken hem siyasi hem de sosyal sonuçlar doğurmaktadır. İleriye dönük olarak, demokratik uluslar için bu zorluk, Yapay Zeka destekli derin sahtecilik gibi yeni yöntemlerin ortaya çıkmasıyla daha da artacaktır. Çeşitli devletler ve kurumlar, dezenformasyonun yarattığı ya da dezenformasyonla ilişkili zorlukları ele almak için mekanizmalar ve düzenlemeler oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Dezenformasyon çeşitli aktörler tarafından çeşitli amaçlarla ve çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilse de, dış müdahale ve dış müdahalenin demokratik süreçler üzerindeki etkisi bu alandaki tartışmalarda ön plana çıkmıştır.

Bu gerçeklikle bağlantılı olarak, dezenformasyonla mücadele stratejilerinin tasarlanmasında birincil öncelik, geliştirilen yasal düzenlemelerin ve mekanizmaların, demokratik toplumlar için temel bir ön koşul olan ifade özgürlüğünü zedelemekten, dezenformasyonun yarattığı sorunları ele almada etkili olmasını sağlamaktır.

Bu makale, yukarıda tanımlanan sorunun iç içe geçmiş ancak tamamen ayrı olmayan iki ana bileşenini vurgulamaktadır. Literatürdeki tartışmalar, dezenformasyonu tanımlamak için kullanılan kriterlerin yoruma açık olmasının, indirgemeci bir yaklaşımdan kaçınmak için ek çerçeveler ve tanımlar gerektirdiğini göstermektedir. Literatürdeki farklı görüş ve eleştirilerin çokluğu, bu çetrefilli sorunun tek bir cevabı ya da sihirli bir deyimle çözülemeyeceğini göstermektedir. İkinci olarak, politika yapıcıların demokratik uluslar tarafından benimsenen çeşitli uygulamalardan ders çıkarması kritik önem taşımaktadır. Düzenlemelerin ve kamu müdahalelerinin hem teorik tartışmaları hem de pratik sonuçları dikkate alması kritik önem taşımaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere, bu makalede vurgulanan riskler ve sorunlar, hem dezenformasyonun yarattığı zorlukların hem de dezenformasyonla mücadele için uygulanan politikalardan kaynaklanan risklerin ve zorlukların ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Dahası, deep fake gibi gelişmekte olan teknolojiler bu mücadeleyi daha da karmaşık bir hale getirmektedir.

Bu alandaki en temel dinamik ve farklılıklardan biri, demokrasiler ile otoriter ülkelerin yaklaşımları arasındaki ayırımdır. Çin ve Rusya gibi otoriter rejimler dezenformasyonla mücadele için devlet merkezli sistemler tasarlamıştır. Bu ülkelerde dezenformasyonun olumsuz sonuçlarını hafifletmek için temel sorumluluk devlet kurumları tarafından üstlenilmekte ve bilgi ekosistemi üzerinde kapsamlı kontrol ve doğrudan müdahaleler getiren düzenlemelere öncelik verilmektedir. Bu düzenlemeler, sosyal platformlara yönelik yaptırımların yanı sıra bireylere yönelik ağır cezaları da içermektedir. Ayrıca bu düzenlemelerin dili, demokratik ülkelerde geliştirilen düzenlemelere kıyasla çok daha muğlak, kapsamı geniş ve yoruma açıktır. Amaç, dezenformasyonla mücadele mevzuatını, mevcut sansür ve baskı önlemlerini tamamlayacak ve destekleyecek bir yasa ve yönetmelikler bütününe dönüştürmektir.

Buna karşılık demokratik devletlerin yaklaşımı, tüm bilgi eko-sisteminin dayanıklılığına odaklanan daha bütüncül bir yaklaşıma öncelik vermektedir. Daha az devlet merkezli ve daha çok sivil odaklıdır. Şeffaflığı artırmayı, sivil toplumun ve bağımsız kuruluşların sürece katılımını teşvik etmeyi, sivil hak ve özgürlükleri korumayı amaçlar ve sosyal medya platformlarını sorumluluk almaya teşvik ederken kamu müdahalesine olan ihtiyacı en aza indirmeye çalışır. Ayrıca, bu düzenlemelerin sivil hak ve özgürlüklere verebileceği zararı en aza indirmek için, bu düzenlemeler mümkün olduğunca kesin ve net olup ve yanlış yorumlama alanını kısıtlayacak şekilde tasarlanmıştır.

Batı demokrasileri dezenformasyonun yarattığı risk ve zorlukların farkında olmakla birlikte, ifade özgürlüğü ile dezenformasyonla mücadele arasında doğru dengeyi bulmaya çalışmışlardır. Ancak bu sorunun tek bir doğru cevabı yoktur, teknoloji, sosyal ve siyasi faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişim ve hareket halindedir. Dolayısıyla doğru denge ve yaklaşımın ülkelerin siyasi, kültürel ve hukuki normları dikkate alınarak belirlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, farklı sosyal, siyasi ve ekonomik dinamikler farklılaşmış bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle ABD ve AB arasında transatlantik düzeyde bile farklılıklar bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde de belirtildiği üzere, başlangıçta demokrasilerde politika yapıcılar birincil sorumluluğu dijital platformlara bırakmayı tercih etmiştir. Bu yaklaşımı takiben dijital platformlar öz düzenleme yoluyla bu alanda çeşitli çerçeveler oluşturmuşlardır. Ancak zaman içinde bu daha az müdahaleci yaklaşımın yeterli olmadığı anlaşılmış ve özellikle AB içindeki karar alıcılar daha zorlayıcı tedbirlere yönelmiştir. DSA ve DMA'nın çeşitli hükümleri, AB tarafından belirlenen düzenleme ve standartlara uymayan platformlara karşı cezai tedbirler içermektedir.

Bu yaklaşımın sonuçlarını değerlendirmek için henüz çok erken olduğunu söylemek mümkündür. Ancak temel ilkeler üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra dezenformasyonla mücadelenin demokratik toplumlar içerisinde dinamik bir süreç olacağı hesaba katılmalıdır. Dolayısıyla, dezenformasyondan kaynaklanan zorlukların üstesinden gelmek için tek bir doğru yaklaşımın olması pek mümkün değildir. Demokrasilerin bu alanda geliştirilecek etkili ve yapısal önlemler için esnek bir deneme yanılma yaklaşımına sahip olması önemlidir. Çünkü çok paydaşlı bir yaklaşım gerektiren bu alanda her bir paydaşın rolünün doğru tanımlanması ve sorumluluklarının hukuk normları temelinde tesis edilmesi için farklı tedbir ve stratejilerin denenmesine ve uygulanmasına izin verilmelidir. Demokrasilerin avantajı, toplumsal ve siyasi yapılarının tam da bu kamusal egzersiz ve yaklaşımın hayata geçirilmesini mümkün kılmasıdır.

KAYNAKÇA

1. “‘News You Don’t Believe’: Audience Perspectives on Fake News,” Reuters Institute for the Study of Journalism, accessed May 10, 2023, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/news-you-dont-believe-audience-perspectives-fake-news>.
2. “Adversarial narratives are the new model for disinformation”. Global Disinformation Index. 01.08.2019. <https://www.disinformationindex.org/blog/2019-8-1-adversarial-narratives-are-the-new-model-for-disinformation/>.
3. “Consumption of Online News Rises in Popularity,” accessed May 9, 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220824-1>.
4. “Cutting the Funding of Disinformation: The Ad-Tech Solution”. Global Disinformation Index. 01.05.2019. <https://www.disinformationindex.org/research/2019-5-1-cutting-the-funding-of-disinformation-the-ad-tech-solution/>.
5. “Digital News Report 2022,” Reuters Institute for the Study of Journalism, accessed May 9, 2023, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022>.
6. “Disinformation and Democracy: The Home Front in the Information War,” accessed May 12, 2023, <https://www.epc.eu/en/publications/Disinformation-and-democracy-The-home-front-in-the-information-war~21c294>.
7. “Disinformation and Propaganda: Impact on the Functioning of the Rule of Law and Democratic Processes in the EU and Its Member States - 2021 Update | Think Tank | European Parliament,” accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2021\)653633](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2021)653633).
8. “Disrupting Disinformation: A Global Snapshot of Government Initiatives”. Global Disinformation Index. 29.09.2021. <https://www.disinformationindex.org/research/2021-9-29-disrupting-disinformation-a-global-snapshot-of-government-initiatives/>.
9. “Germany: Flawed Social Media Law,” Human Rights Watch, February 14, 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/02/14/germany-flawed-social-media-law>.
10. “Information Disorder - Freedom of Expression - Www.Coe.Int,” Freedom of Expression, accessed May 12, 2023, <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/information-disorder>.
11. “NATO and Countering Disinformation The Need for a More Proactive Approach from the Member States,” GLOBSEC - A Global Think Tank: Ideas Shaping the World, accessed May 12, 2023, <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/nato-and-countering-disinformation-need-more-proactive-approach-member-0>.

12. “News Media in Focus in the Third Countering Disinformation Wargame Event,” Hybrid CoE - The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (blog), accessed May 12, 2023, <https://www.hybridcoe.fi/news/news-media-in-focus-in-the-third-countering-disinformation-wargame-event/>.
13. “Questions and Answers: Digital Services Act,” Text, European Commission - European Commission, accessed May 12, 2023, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2348.
14. “The Digital Markets Act: Ensuring Fair and Open Digital Markets,” accessed May 12, 2023, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-markets-act-ensuring-fair-and-open-digital-markets_en.
15. “The Impact of Disinformation Campaigns about Migrants and Minority Groups in the EU | Think Tank | European Parliament,” accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_IDA\(2021\)653641](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_IDA(2021)653641).
16. “The Impact of Disinformation on Democratic Processes and Human Rights in the World | Think Tank | European Parliament,” accessed May 12, 2023, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2021\)653635](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2021)653635).
17. “The Return of the State? Power and Legitimacy Challenges to the EU’s Regulation of Online Disinformation,” in ResearchGate, accessed May 12, 2023, <https://doi.org/10.4324/9781003008309-12>.
18. “Understanding Information Disorder,” First Draft, accessed May 12, 2023, <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>.
19. Association for Progressive Communications. “Disinformation and freedom of expression”. February 2021. Accessed 08.12.2022. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Expression/disinformation/2-Civil-society-organisations/APC-Disinformation-Submission.pdf>.
20. Caled, Danielle, Mário J. Silva, “Digital Media and Misinformation: An Outlook on Multidisciplinary Strategies against Manipulation,” *Journal of Computational Social Science* 5, no. 1 (May 2022): 123–59, <https://doi.org/10.1007/s42001-021-00118-8>.
21. Christopoulou, Androniki, “The Information Disorder Ecosystem: A Study on the Role of Social Media, the Initiatives to Tackle Disinformation and a Systematic Literature Review of False Information Taxonomies,” April 18, 2019, <https://repository.ihu.edu.gr//xmlui/handle/11544/29381>.

22. Claire Wardle, Hossein Derakhshan. "INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making". Council of Europe. (F-67075 Strasbourg Cedex, October 2017).
23. De Cock Buning, Madeleine, A Multi-Dimensional Approach to Disinformation : Report of the Independent High Level Group on Fake News and Online Disinformation (Publications Office of the European Union, 2018), <https://doi.org/10.2759/739290>.
24. Doyle, Brittany, "Self-Regulation Is No Regulation--The Case for Government Oversight of Social Media Platforms," *Indiana International & Comparative Law Review* 32, no. 1 (April 11, 2022): 97–130.
25. Dunham, Jennifer. "Understanding the Laws Relating to 'fake News' in Russia," Committee to Protect Journalists (blog), July 28, 2022, <https://cpj.org/2022/07/understanding-the-laws-relating-to-fake-news-in-russia/>.
26. Epstein, Ben, "Why It Is So Difficult to Regulate Disinformation Online," in *The Disinformation Age*, ed. W. Lance Bennett and Steven Livingston, 1st ed. (Cambridge University Press, 2020), 190–210, <https://doi.org/10.1017/9781108914628.008>.
27. EUvsDisinfo, "1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats: Towards a Framework for Networked Defence," EUvsDisinfo, February 7, 2023, <https://euvsdisinfo.eu/1st-eeas-report-on-foreign-information-manipulation-and-interference-threats-towards-a-framework-for-networked-defence/>.
28. François, Camille. "Actors, Behaviors, Content: A Disinformation ABC Highlighting Three Vectors of Viral Deception to Guide Industry & Regulatory Responses". Transatlantic Working Group. 20 September 2019. Accessed 08.12.2022. https://science.house.gov/imo/media/doc/Francois%20Addendum%20to%20Testimony%20-%20ABC_Framework_2019_Sept_2019.pdf.
29. Hameleers, Michael, "Disinformation as a Context-Bound Phenomenon: Toward a Conceptual Clarification Integrating Actors, Intentions and Techniques of Creation and Dissemination," *Communication Theory* 33, no. 1 (January 30, 2023): 1–10, <https://doi.org/10.1093/ct/qtac021>.
30. Hemmert-Halswick, Maximilian, "Lessons Learned from the First Years with the NetzDG," in *Perspectives on Platform Regulation*, ed. Judit Bayer et al. (Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2021), 415–32, <https://doi.org/10.5771/9783748929789-415>.
31. Jones, Kate. "Online Disinformation and Political Discourse: Applying a Human Rights Framework," Chatham House – International Affairs Think Tank, November 6, 2019, <https://www.chathamhouse.org/2019/11/online-disinformation-and-political-discourse-applying-human-rights-framework>.

32. Justitia, "The Digital Berlin Wall – How Germany (Accidentally) Created a Prototype for Global Online Censorship – Act Two," *The Future of Free Speech*, October 1, 2020, <https://futurefreespeech.com/the-digital-berlin-wall-how-germany-accidentally-created-a-prototype-for-global-online-censorship-act-two/>.
33. Kapantai, Eleni et al., "A Systematic Literature Review on Disinformation: Toward a Unified Taxonomical Framework," *New Media & Society*, September 20, 2020, <https://doi.org/10.1177/1461444820959296>.
34. Karlova, Natascha A., Jin Ha Lee, "Notes from the Underground City of Disinformation: A Conceptual Investigation," *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 48, no. 1 (2011): 1.
35. Karlova, Natascha A., Fisher Karen E., "A Social Diffusion Model of Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour," (Professor T.D. Wilson, March 15, 2013), <https://informationr.net/ir/18-1/paper573.html>.
36. Lauren Hamm. "The Few Faces of Disinformation". EU DisinfoLab. 11 May 2020. Accessed 08.12.2022. <https://www.disinfo.eu/publications/the-few-faces-of-disinformation/>.
37. Lewandowsky, Stephan et al., "Technology and Democracy: Understanding the Influence of Online Technologies on Political Behaviour and Decision-Making," *JRC Publications Repository*, October 26, 2020, <https://doi.org/10.2760/709177>.
38. Lewis, Becca, Alice E. Marwick, "Media Manipulation and Disinformation Online," *Data & Society* (Data & Society Research Institute, May 15, 2017), <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/>.
39. Lokot, Tanya, Mariëlle Wijermars. "Russia's Social Media Self-Censorship Law Is Misguided - and the West Must Avoid Making the Same Mistake," *CEPA*, November 24, 2021, <https://cepa.org/article/russias-social-media-self-censorship-law-is-misguided-and-the-west-must-avoid-making-the-same-mistake/>.
40. London School of Economics and Political Science, "Platform Responsibility," London School of Economics and Political Science, accessed May 12, 2023, <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/truth-trust-and-technology-commission/platform-responsibility.aspx>.
41. Mansell, Robin et al., *Tackling the Information Crisis: A Policy Framework for Media System Resilience*, 2019.
42. Martens, Bertin et al., "The Digital Transformation of News Media and the Rise of Disinformation and Fake News," *SSRN Electronic Journal*, 2018, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3164170>.

43. McInnis, Kathleen J., Clementine G. Starling, "Taking Stock: Assessing Existing Alliance and Partner Efforts to Counter Political Warfare," *The Case for a Comprehensive Approach 2.0*: (Atlantic Council, 2021), <https://www.jstor.org/stable/resrep33400.8>.
44. McLuhan, Marshall, Lewis H. Lapham, *Understanding Media: The Extensions of Man*, Reprint edition (Cambridge, Mass: The MIT Press, 1994).
45. Nast, Condé. "Russia Is Quietly Ramping Up Its Internet Censorship Machine," *Wired UK*, accessed June 12, 2023, <https://www.wired.co.uk/article/russia-internet-censorship-splinternet>.
46. NATO, "NATO's Response to Hybrid Threats," NATO, accessed May 12, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.
47. Pamment, James. "The EU's Role in the Fight Against Disinformation: Developing Policy Interventions for the 2020s". Carnegie Endowment for International Peace. 30 September 2020. Accessed 08.12.2022. <https://carnegieendowment.org/2020/09/30/eu-s-role-in-fight-against-disinformation-developing-policy-interventions-for-2020s-pub-82821>
48. Rogers, Danny, "Disinformation as Adversarial Narrative Conflict". *Global Disinformation Index*. 22.06.2022. <https://www.disinformationindex.org/blog/2022-06-22-disinformation-as-adversarial-narrative-conflict/>.
49. Roudik, Peter et al., "Initiatives to Counter Fake News in Selected Countries: Argentina, Brazil, Canada, China, Egypt, France, Germany, Israel, Japan, Kenya, Malaysia, Nicaragua, Russia, Sweden, United Kingdom," April 1, 2019.
50. Ryan, Camille D. et al., "Monetizing Disinformation in the Attention Economy: The Case of Genetically Modified Organisms (GMOs)," *European Management Journal* 38, no. 1 (February 1, 2020): 7-18, <https://doi.org/10.1016/j.emj.2019.11.002>.
51. Shahbaz, Adrian. "The Rise of Digital Authoritarianism," *Freedom House*, accessed June 12, 2023, <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/rise-digital-authoritarianism>.
52. Tanner, Brooke, "EU Code of Practice on Disinformation," *Brookings (blog)*, August 5, 2022, <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2022/08/05/eu-code-of-practice-on-disinformation/>.
53. Team Evergreen, "US Disinformation Policy in Perspective: Global Disinformation Policy Database Team Releases New White Paper," *GDIL | Global Disinformation Lab at UT Austin*, January 23, 2023, <https://gdil.org/us-disinformation-policy/>.

54. Telewizja Polska S.A. "China to Further Strengthen Internet Censorship to Curb 'COVID Misinformation,'" accessed June 12, 2023, <https://tvppworld.com/64800988/china-to-further-strengthen-internet-censorship-to-curb-covid-misinformation>.
55. Turcilo, Lejla, Mladen Obrenovic. "Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends and Their Influence on Democracy". Heinrich Böll Stiftung. August 2020.
56. UNESCO, "Balancing Act: Countering Digital Disinformation While Respecting Freedom of Expression," UNESCO, September 18, 2020, <https://en.unesco.org/publications/balanceact>.
57. Ünver, Akin, Ahmet Kurnaz, "Securitization of Disinformation in NATO's Lexicon: A Computational Text Analysis," All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace, May 6, 2022, <https://doi.org/10.20991/allazimuth.1110500>
58. Van Sant, Shannon. "Russia Criminalizes The Spread Of Online News Which 'Disrespects' The Government," NPR, March 18, 2019, sec. World, <https://www.npr.org/2019/03/18/704600310/russia-criminalizes-the-spread-of-online-news-which-disrespects-the-government>.
59. Vosoughi, Soroush, Deb Roy, Sinan Aral, "The Spread of True and False News Online," Science 359, no. 6380 (March 9, 2018): 1146–51, <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>.
60. Zheng William. "Chinese Censor Has Shut down over 4,000 Websites and 55 Apps in 3 Months," South China Morning Post, May 2, 2023, <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3219119/just-3-months-chinas-internet-censor-has-closed-over-4000-websites-and-removed-55-apps>.
61. Zuckerman, Ethan "Stop Saying 'Fake News'. It's Not Helping.". January 31, 2017, <https://ethanzuckerman.com/2017/01/30/stop-saying-fake-news-its-not-helping/>.

Ekonomi ve Dış Politika
Araştırmalar Merkezi

edam

Adres : Hare Sokak NO:16 AKATLAR 34335 İstanbul/Türkiye

Telefon : +90 212 352 18 54

Faks : +90 212 351 54 65

E-Posta : info@edam.org.tr